

پستانداران ایران

جلد دوم

سگ سانان و کفتارها

علی گلشن

گروه سنی «د» و «ه»

۹ مقدمه

۱۰ چگونه از این کتاب استفاده کنیم

۱۲ ویژگی‌های پستانداران

۱۷ پستانداران ایران

۲۰ خانواده‌ی سگ‌سانان

سگ‌سانان وحشی

۲۸ • گرگ خاکستری

۶۲ • شغال طلایی

۸۴ • روباه معمولی

۱۰۰ • روباه شنی

۱۰۸ • روباه ترکمنی

۱۱۸ • شاه روباه

سگ‌سانان اهلی

۱۳۶ سگ‌های گله‌ی ایران

۱۴۲ • سگ سرابی

۱۵۴ • سگ کرد

۱۶۸ • سگ قهدریجان

۱۷۸ • سگ تایبادی

۱۸۸ سگ‌های شکاری ایران

۱۹۲ • تازی ایرانی

۲۱۶ • سگ پاکوتاه ایرانی

گفتارها

۲۳۸ خانواده‌ی گفتارها

۲۴۲ • گفتار راه‌راه

۲۶۲ واژه‌نامه

۲۶۴ نمایه

۲۷۰ فهرست منابع

۲۷۲ نام عکاسان

ویژگی‌های پستانداران

نخستین پستانداران در حدود ۲۰۰ میلیون سال پیش و هم‌زمان با دایناسورها روی کره‌ی زمین زندگی می‌کردند. امروزه در حدود ۴۵۰۰ گونه پستاندار در جهان وجود دارد که هر کدام متعلق به یک راسته هستند. انسان‌ها نیز مانند بسیاری از موجودات، پستاندار هستند. پستانداران ویژگی‌ها و عادات‌های مشترکی دارند. همه‌ی آن‌ها اسکلت استخوانی دارند و موجوداتی خونگرم هستند. بدن بیش‌تر پستانداران از مو، خز، یا پشم پوشیده شده است. آن‌ها با شش تنفس می‌کنند و مغزی بزرگ و پیشرفته دارند. بیش‌تر پستانداران بچه‌زا هستند و به نوزادان خود شیر می‌دهند. برخی از پستانداران مانند «کپدنه»، تخم‌گذار و برخی دیگر مانند «کانگورو» کیسه‌دار هستند.

پستانداران از مواد غذایی مختلفی تغذیه می‌کنند. گروهی از پستانداران مانند پلنگ و گرگ، «گوشتخوار» و گروهی مانند گوزن و گورخر، «گیاه‌خوار» هستند. گروهی مانند حشره‌خورها و برخی خفاش‌ها، «حشره‌خوار» و گروهی دیگر مانند انسان و خرس «همه‌چیزخوار» هستند.

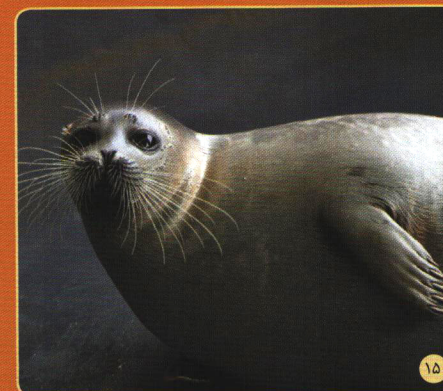
پستانداران به دلیل غذاهای مختلفی که می‌خورند دندان‌های متفاوتی دارند. دندان‌های گوشتخوارها تیز و بلند و مناسب تکه تکه کردن گوشت و یا جنگیدن است. گیاه‌خوارها دندان‌هایی کوتاه و پهن دارند که دندان آسیا نام دارند و برای کندن علف و خوردن آن مناسب هستند.

پوست بدن بیشتر پستانداران از مو یا پشم پوشیده شده است. نقش این پوشش، گرم نگه داشتن بدن است. پستانداران دریایی مو ندارند، اما زیر پوست بدن آن‌ها لایه‌ای ضخیم از چربی است که به ثابت ماندن دمای بدن کمک می‌کند. پوشش بدن در برخی پستانداران مانند تشی و خارپشت همچون یک سپر دفاعی عمل می‌کند و وسیله مناسبی برای دور کردن دشمنان است.

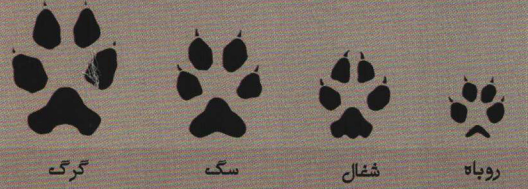
بیش‌تر پستانداران روی خشکی و برخی مانند نهنگ‌ها و دلفین‌ها در دریا زندگی می‌کنند. گروهی از پستانداران خشک‌زی مانند خفاش‌ها (موش کورها) بیش‌تر عمر خود را در زیر زمین می‌گذرانند، اما گروه دیگری از پستانداران مانند خفاش‌ها می‌توانند به راحتی در آسمان پرواز کنند. هر یک از این پستانداران برای هماهنگی با محیط زندگی خود تغییراتی کرده‌اند. شکل‌های متنوع دست‌ها و پاهای این حیوانات بهترین نمونه این هماهنگی است. در خفاش‌ها، پنجه‌ها و عضلات دست‌ها بسیار قدرتمند و مناسب کندن زمین است. دست‌های خفاش‌ها، برای پرواز کردن به شکل بال و دست‌های پستانداران دریایی مانند فک، به باله شنا تبدیل شده‌اند. در حیواناتی مانند آهو و گوزن، انگشت‌های دست و پا برای دویدن با سرعت زیاد به سُم تبدیل شده است.

برخی پستانداران در محدوده‌ای خاص که قلمرو آن‌ها محسوب می‌شود زندگی می‌کنند. محدوده این قلمرو به شیوه‌های مختلف علامت‌گذاری می‌شود و برای حفظ و یا تصاحب آن معمولاً درگیری‌های شدید میان رقبا رخ می‌دهد. گروهی دیگر از پستانداران که قلمرو مشخصی ندارند برای استراحت، مخفی شدن و به دنیا آوردن نوزادها از لانه یا سرپناهی موقت استفاده می‌کنند.

در هر گروه از پستانداران، یک یا دو حس قوی‌تر از بقیه حواس است، که به آن‌ها در تهیه غذا، مبارزه، فرار به موقع و یا پیدا کردن جفت، کمک می‌کند. حس بویایی در برخی از پستانداران مانند خرس بسیار قوی است و به او در یافتن منبع غذا و یا هنگام مقابله با خطر، کمک بزرگی می‌کند. حس شنوایی و بینایی قوی نیز به حیواناتی مانند روباه و گربه شنی کمک می‌کند تا در تاریکی شب به راحتی شکار کنند.

تشخیص ردپای سگ‌سانان از گربه‌سانان آسان است، زیرا ناخن‌هایشان بر خلاف گربه‌سانان همیشه بیرون از غلاف پنجه‌ها هستند. به همین سبب، در ردپای آن‌ها اثر ناخن‌ها مشخص است. ناخن‌های سگ‌سانان کند هستند و در برخی گونه‌ها، به‌ویژه برای کندن زمین کاربرد بسیار دارند.

در کف دست‌ها و پاهای سگ‌سانان نیز مانند دیگر گوشت‌خواران پینه‌هایی وجود دارند. در پنجه‌های جلو و عقب، زیر هر انگشت، چهار پینه‌ی جدا از هم دیده می‌شوند. پایین آن‌ها نیز یک پینه‌ی بزرگ پاشنه‌ای وجود دارد که در بیش‌تر سگ‌سانان از دو قسمت تشکیل شده است. سگ‌سانان وحشی جثه‌های بسیار متفاوتی دارند و از شاه روباه با وزنی کم‌تر از یک کیلوگرم تا گرگ خاکستری با وزنی تا حدود ۷۷ کیلوگرم، در میان آن‌ها دیده می‌شوند.

حسن بویایی یکی از مهم‌ترین ابزارها برای بقای سگ‌سانان است. بخش بزرگی از مغز این جانوران به این حس اختصاص دارد. سیستم بویایی در سگ‌سانان بسیار پیشرفته و کارآمد است. قدرت تشخیص بو در گرگ‌ها و برخی از نژادهای سگ اهلی چند صد برابر بیش از انسان است. گیرنده‌های بویایی حساس این جانوران در ردپایی طعمه، شناسایی اعضای گروه، تشخیص حدود قلمرو آن‌ها، آگاهی از خطر و دریافت اطلاعاتی در باره‌ی منطقه زندگی‌شان نقش اساسی دارند.

سگ‌سانان، جانورانی باهوش و چالاک‌اند. همه‌ی آن‌ها دارای حواس دقیق و پیشرفته‌ای هستند که به‌ویژه در شکار و تشخیص خطر از این حواس استفاده می‌کنند. گوش‌های حساس‌شان بسیار دقیق عمل می‌کنند و به آن‌ها امکان می‌دهند از فاصله‌های دور نیز کم‌ترین صداها را تشخیص دهند.

سگ‌سانان، جانورانی گوشت‌خوار هستند، اما برخی از اعضای این خانواده، علاوه بر گوشت، حشرات و انواع مواد گیاهی و میوه‌ها را نیز می‌خورند. دندان‌های سگ‌سانان کاملاً برای غذایی که می‌خورند، مناسب است. سگ‌سانان (به استثنای دُل، روباه گوش خفاشی و بوش داگ) در فک بالا و پایین ۴۲ دندان دارند، یعنی ۱۰ دندان بیش‌تر از دندان‌های انسان. دندان‌های نیش آن‌ها بلند، تیز و خنجری شکل هستند. کاربرد این دندان‌ها گرفتن طعمه و پاره کردن بدن آن است. کار دندان‌های گوشت‌بُر (کارناسیال) بریدن و کندن گوشت است. دندان‌های آسیای کوچک نیز در تکه‌تکه کردن گوشت نقش دارند. از آن‌جا که سگ‌سانان به طور عمده از مواد گیاهی تغذیه نمی‌کنند، دندان‌های آسیای بزرگ‌شان رشد چندانی نکرده‌اند و نسبتاً کوچک مانده‌اند. سیستم دستگاه گوارش آن‌ها ساده است و برای هضم غذاهای پر انرژی مانند گوشت کاربرد دارد.

برخلاف گربه‌سانان که نقش‌های گوناگونی روی پوست بدن‌شان وجود دارند، سگ‌سانان معمولاً دارای پوستی ساده و یکنواخت‌اند. آن‌ها نیازی به پوست نقش‌دار ندارند که با کمک آن خود را هنگام شکار و به کمین نشستن طعمه استتار کنند.

